

УДК 371.134

Кязім Мусаєв

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЗАШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

У статті розглядаються методичні основи підготовки вчителя основної школи у позашкільній діяльності. Досліджено стан та проблеми підготовки фахівців для позашкільних закладів, проведено аналіз складу педагогічних кадрів та виявлено шляхи подолання проблем.

Ключові слова: позашкільна освіта, методична робота у позашкільних закладах, особистісні якості керівника позашкільного закладу.

У системі державних інститутів, покликаних забезпечувати освітню, трудову, загальнокультурну і моральну підготовку учнівської молоді, важлива роль належить позашкільним закладам. Їх кількість рік у рік зростає. Нині понад мільйон школярів країни беруть участь у роботі різноманітних творчих об'єднань (гуртків, секцій, клубів тощо), створених при будинках і палацах культури, станціях юних техніків, туристів, натуралістів.

Однак педагогічний вплив позашкільних закладів на шкільну молодь ще низький. Причин цьому багато: слабка матеріально-технічна база, низька пропускна здатність, обмеженість напрямів діяльності творчих об'єднань, надмірна заорганізованість і недостатня якість освітньо-виховної роботи.

Питання позашкільної освіти та розвиток творчої особистості учнів в позашкільних закладах розглядають такі вчені, як І. А. Барташнікова, Л. Ковбасенко [2], Н. Литвинова [3], І. Мельнікова [4], Л. І. Неміровська, Г. П. Пустовіт [1], В. К. Сидоренко, Т. І. Сущенко, В. А. Худик. Але ще не розглянуті проблеми підготовки фахівців для позашкільних закладів, цьому ми й приділимо увагу в даному дослідженні.

Ми прагнемо з'ясувати склад педагогічних кадрів, проаналізувати стан та проблеми підготовки фахівців для позашкільних закладів, віднайти засоби розв'язання виявлених проблем. Для цього необхідно визначити: чинники, які впливають на рівень підготовки фахівців для позашкільних закладів; характерні особливості роботи керівників творчого об'єднання позашкільного закладу; напрямки професійного зростання педагогів позашкільних закладів для чіткого розуміння мети і завдання їхньої діяльності, вдосконалення її з одночасним розширенням кола власних функцій як вихователів.

Надзвичайно важливим чинником, що впливає на рівень і результати

функціонування позашкільних закладів, є якісний склад кадрів керівників творчих об'єднань. Його зазвичай оцінюють передусім за освітою і стажем педагогічної діяльності. Щодо першого показника, то лише 70 % керівників гуртків мають вищу освіту (на станціях юних техніків, натуралістів ці дані значно нижчі). Але більшість тих, хто має вищу освіту, не є професійними педагогами. Це зумовлене тим, що склад працівників позашкільних закладів поповнюється переважно фахівцями різних галузей національно господарства, мистецтва, культури, науки.

Показник педагогічного стажу зараховується як час роботи, пов'язаної з профілем відповідного творчого об'єднання позашкільного закладу. Якщо взяти до уваги значну плінність цієї категорії працівників, а також те, що в їх власне педагогічній діяльності трапляються тривалі перерви, то сумарний педагогічний стаж виявляється невеликим: у середньому менше 10 років. Важливим показником, який характеризує професійне становлення педагогів та істотно впливає на якість навчально-виховного процесу, є рівень задоволеності своєю діяльністю. Щоб з'ясувати, чи задоволені вони нею, ми опитали понад 500 педагогічних працівників позашкільних закладів. Певні висновки робили на підставі оцінки професії загалом, усвідомлення її престижу і суспільного значення; відсутності чи наявності бажання змінити професію; обрати цю професію знову при виникненні перерви у роботі або через інші обставини. Одержані результати показали в середньому низьку задоволеність опитаних своєю діяльністю. Однією з причин цього, на нашу думку, є недостатні психолого-педагогічні знання і вміння, якими володіють керівники творчих об'єднань позашкільних закладів. Саме тому вони відчують серйозні труднощі у роботі. Найпоширенішими є такі труднощі:

- пов'язані з вивченням особистості вихованців, урахуванням їхніх вікових та індивідуальних особливостей;
- виховного характеру (організація колективу, створення традицій, вироблення громадської думки);
- методичні (відбір матеріалу, залучення вихованців до пошукової і дослідницької діяльності);
- пов'язані з організацією зворотного зв'язку та оцінкою результатів своєї роботи.

Подолати їх заважає відсутність базових планів. Це, своєю чергою, негативно позначається на рівні готовності до роботи з дітьми – основи і запоруки формування педагогічної майстерності.

Однак часто педагогічні працівники позашкільних закладів цього не усвідомлюють і недоліки в роботі пояснюють зниженням своєї спеціальної кваліфікації. Але саме недостатня психолого-педагогічна підготовка, знижуючи інтерес до роботи, спричинює послаблення спеціальних умінь, які не набувають подальшого творчого розвитку. Формування у керівників

творчих об'єднань позашкільних закладів готовності до педагогічної праці сприятиме зміні ставлення до неї, підвищенню престижу, рівня задоволеності нею, скоротить плінність кадрів і зрештою поліпшить навчально-виховний процес.

У вчителів готовність до педагогічної праці виробляється під час навчання у педагогічному ВНЗ в умовах спеціально організованої діяльності (навчальної, наукової, виховної, власне педагогічної та ін.). Більшості працівників позашкільних закладів доводиться формувати таку готовність переважно безпосередньо у практичній роботі.

Робота керівника творчого об'єднання позашкільного закладу – це специфічний вид педагогічної праці, що має певні характерні особливості: організація навчально-виховного процесу при його необов'язковості (на відміну, скажімо, від школи, де відвідування занять обов'язкове); максимальне задоволення особистих інтересів і потреб учнів; відсутність жорсткого контролю за рівнем засвоєння навчального матеріалу; специфічність виховної роботи в колективі, який, по суті, є неформальним об'єднанням; підвищена відповідальність керівника за створення в творчому об'єднанні атмосфери співробітництва тощо. Це зумовлює першочергову необхідність оволодіти педагогічними знаннями і вміннями поряд зі спеціальними.

У формуванні готовності до педагогічної діяльності провідна роль належить методичній роботі з педагогами позашкільних закладів.

Для професійного зростання педагогів позашкільних закладів дуже важливо, щоб вони чітко знали мету і завдання діяльності, вдосконалювали її, розширюючи коло власних функцій як вихователів. Тому зміст методичної роботи з ними повинен тісно пов'язуватися із завданнями виховання учнів у позашкільному закладі в цілому і в кожному творчому об'єднанні зокрема. Визначаючи зміст і форми, основні напрями методичної роботи, потрібно враховувати спеціальну освіту, виробничий і педагогічний стаж працівників, рівень їхніх знань, умінь і навичок.

Методична робота повинна враховувати труднощі, з якими стикаються у своїй діяльності педагоги, їхні професійні потреби. Останні часто виникають на основі перших. Якщо методична робота сприяє задоволенню професійних потреб, подоланню труднощів, вона тим самим стимулює прагнення педагогів до розширення психолого-педагогічних знань і умінь, їх активного застосування на практиці.

При організації методичної роботи обов'язково треба враховувати особливості педагогічного колективу позашкільного закладу, зокрема його професійно-кваліфікаційну структуру, сталість складу, згуртованість, що виявляється в потребі взаємного спілкування, обміну інформацією, спільного обговорення педагогічних проблем тощо.

На формування у керівників творчих об'єднань готовності до педагогічної праці має впливати передусім зміст методичної роботи.

Важливо виробляти позитивне ставлення до такої праці, інтерес до неї. Варто добиватися, щоб стали особистісно значущими цілі й завдання професійної діяльності. Це сприятиме розвитку позитивних мотивів і безпосередньо педагогічної праці.

Добре показало себе ознайомлення педагогів з роботою кращих керівників творчих об'єднань на зустрічах із ними, проведенні відкритих занять, у практиці обміну досвідом, у бесідах із вихованцями. Підвищенню престижу цього виду педагогічної праці сприяє увага до її актуальності в сучасних умовах, зв'язок із завданнями соціального, культурного і науково-технічного прогресу, з високими гуманістичними ідеалами. Бажано максимально розширити контакти керівників і самих творчих об'єднань із представниками творчої та науково-технічної громадськості, виробничниками, школами, батьками. Громадське визнання успіхів і схвалення діяльності педагога позитивно впливають на формування в нього готовності до педагогічної праці.

Центральне місце у змісті методичної роботи має належати оволодінню і збагаченню керівників творчих об'єднань психолого-педагогічними знаннями та вміннями. На основі нашого дослідження, враховуючи досвід діяльності позашкільних закладів і їх перспективні завдання, найбільш значущі знання, вміння і необхідні особистісні якості керівників можна узагальнено викласти так:

1. Знання та вміння, необхідні для організації виховного процесу в позашкільному закладі (знання основних положень теорії виховання, специфіки організації виховної роботи в умовах вільного часу, реального суспільно-політичного і культурного життя; вміння проникати у внутрішній світ дитини, адекватно сприймати його і правильно оцінювати, встановлювати зовнішні зв'язки творчого об'єднання). Здатність до емоційно-вольового впливу, переконаність, висока моральність тощо.

2. Знання та вміння, необхідні для організації творчої діяльності за профілем об'єднання (знання закономірностей творчої, дослідницької роботи школярів загалом і за профілем конкретного об'єднання; вміння аналізувати творчий потенціал вихованців, прогнозувати і стимулювати його зростання, організувати творчі колективні та індивідуальні заняття, показати практичні прийоми і способи виконання завдань). Інтерес до роботи з дітьми, захопленість конкретною галуззю діяльності та ін.

3. Уміння, необхідні для залучення гуртківців до виховної самодіяльності (організувати і згуртувати колектив на основі традицій, стимулювати ініціативу і самодіяльність вихованців, пов'язувати завдання колективу з можливостями його членів). Прагнення до колективного розв'язання завдань, самокритичність, вимогливість передусім до себе, педагогічний такт.

Ефективність методичної роботи з кадрами з точки зору формування у них готовності до педагогічної діяльності багато в чому залежить від

застосованих форм і методів. У практиці позашкільних закладів найчастіше використовуються лекції, методичні, творчі і проблемні семінари, психолого-педагогічні практикуми, творчі групи, школи передового досвіду. Аналіз свідчить, що в такий спосіб організоване навчання не дає бажаного ефекту. Серед причин – інертність педагогів, які націлені на пасивне сприймання інформації, схильність до засвоєння одноваріантних істин, невміле і однобічне формулювання проблем, поверховість, формалізм в обміні досвідом.

Усе це потребує широкого запровадження активних форм роботи з кадрами. Тут успішними можуть бути проблемні лекції, тематичні дискусії, аналіз педагогічних ситуацій, ділові і рольові ігри тощо. Наприклад, під час аналізу конкретних ситуацій керівник формує певну складну задачу чи проблему з тих, з якими стикаються у своїй роботі працівники позашкільних закладів, і визначає питання для розв'язання. Розподілені на групи педагоги розробляють варіанти розв'язання проблеми, відшукуючи прийнятніше за ті, що застосовуються на практиці. Потім запропоновані рішення обговорюються і захищаються. Використання такого методу дає змогу створювати ситуації несподіваності, конфлікту, невизначеності, вибору, що викликає в учасників заняття інтерес, спонукає до активної пізнавальної діяльності. За таким принципом організуються і рольові та ділові ігри.

Побудована на науковій основі, цілеспрямована методична робота має у кінцевому підсумку виробити у керівників дитячих та юнацьких творчих об'єднань потребу в самоосвіті і самовдосконаленні, без чого не можна сформувати готовності до педагогічної діяльності, досягти майстерності.

Сучасні інноваційні процеси, пов'язані з підвищенням соціального значення особистості, гуманізацією і демократизацією суспільства, потребують перегляду ролі керівних кадрів позашкільних навчальних закладів, якісного оновлення змісту перепідготовки і підвищення кваліфікації педагогічних кадрів цих закладів. Полісистемний характер науки управління позашкільними навчальними закладами охоплює багато теорій: теорію систем, інформації, моделювання, прийняття управлінського рішення. Новій генерації керівних кадрів позашкільних навчальних закладів, здатній здійснювати науково-дослідницьке й експериментальне втілення педагогічних інновацій, яка досконало володіє теорією соціального управління, психологією управління, педагогічним менеджментом, педагогічними та інформаційними технологіями, необхідні глибокі знання специфіки керованого процесу.

Університетом для багатьох керівників і педагогічних кадрів позашкільних навчальних закладів стала створена в Україні система підвищення їхньої кваліфікації на базі Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти АПН України. Щорічно з цієї

проблеми видається наказ Міністерства освіти і науки України. Вже два роки на базі Українського державного еколого-натуралістичного центру працює кафедра підвищення кваліфікації керівних і педагогічних кадрів, позашкільних навчальних закладів. У цій роботі активну участь беруть наукові працівники НАН України та АПН України.

Особливу увагу необхідно звернути на міжнародне співробітництво. За наявності цілеспрямованої діяльності можливе зміцнення зв'язків між працівниками та навчальними закладами, що займаються підготовкою працівників з розвитку дитини в Україні та в інших країнах світу. У міжнародному співробітництві є великий потенціал нових ресурсів для покращення якості життя людини. Цей потенціал необхідно направити в русло розвитку системи навчання позашкільній роботі в нашій країні.

СПИСОК ВИКОРАСТНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пустовіт Г. П. Деякі аспекти методології позашкільної освіти / Г. П. Пустовіт // Шлях освіти. – 2000. – № 2. – С. 11–15.
2. Ковбасенко Л. Організаційно-педагогічні основи діяльності сучасного позашкільного навчального закладу / Л. Ковбасенко // Шкільний світ. – 2003. – № 22–24. – С. 2–25.
3. Литвинова Н. Розвиток творчої особистості у позашкільній діяльності / Н. Литвинова // Рідна школа. – 2003. – № 8. – С. 6–10.
4. Позашкільні заклади України (Основні напрями розвитку та оновлення діяльності) / під ред. Мельникової І. М. – К., 1993.